

МЕХАНІЗМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Прохорчук С.В.

Міжнародний університет бізнесу і права

Для створення національної інноваційної системи України необхідно вирішити ряд завдань, одна з яких зводиться до розробки регіональних інноваційних систем, що дозволяють досягти переходу до нової оновленої інноваційної економіки. В роботі розглянуто функціонування інноваційної системи, визначено завдання всіх учасників інноваційного процесу та запропоновано механізм її реалізації.

Ключові слова: інновації, інноваційна політика, інноваційна система, науковий потенціал, регіональна інноваційна система.

Постановка проблеми. У сучасних умовах, що характеризуються становленням нової економіки, заснованої на знаннях, неухильно зростає роль інноваційної діяльності. При переході України на інноваційний шлях розвитку регіони повинні стати повноправними учасниками розробки та реалізації національної інноваційної системи. Сьогодні на світовому ринку неминуче виграє той, хто володіє найбільш ефективним механізмом інноваційної діяльності і має розвинену інфраструктуру створення і реалізації інновацій.

Актуальність цих питань зумовила необхідність проведення досліджень, в рамках яких досить значну увагу, на нашу думку, слід приділити визначенню механізмів функціонування вітчизняної інноваційної системи.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання. Питанням розвитку інноваційної системи приділяли значну увагу А.С. Гальчинський, В.М. Геєць, А.К. Кінах, В.П. Семиноженко, І.О. Іртицева, Л.І. Федулова та інші. Проте значна частина питань, пов'язаних із дослідженням механізмів функціонування інноваційної системи ще залишається не розкритою, що й зумовило вибір даної теми статті та засвідчує її актуальність.

Метою статті є теоретичне узагальнення та систематизація наукових досліджень як зарубіжних, так і вітчизняних науковців щодо визначення механізмів функціонування інноваційної системи України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досвід останніх десятиліть свідчить, що серед основних чинників конкурентоспроможності країн визначальним є впровадження ефективних механізмів інноваційної політики, які забезпечують конкурентоспроможність економіки. Більшість держав, які майбутній економічний розвиток пов'язують із здобутками науки та активними інноваційними процесами, розробили документи, що визначають концептуальне та стратегічне бачення перспектив інноваційного розвитку економіки та формування національної інноваційної системи. Такий документ уперше було розроблено у США, його мають Великобританія, Франція, Німеччина, інші країни ЄС, а також Росія, Білорусь, Казахстан та інші.

Досвід розвинених країн світу підтверджує, що ключова роль у забезпеченні та належному спрямуванні інноваційного розвитку, формуванні національної інноваційної системи, належить державі, яка встановлює стратегічні цілі, забезпечує ресурсну підтримку, включаючи зокрема бюджетне фінансування, податкове стимулювання, кредитну підтримку тощо. Особливу значимість у процесах функціонування національної інноваційної системи має організація та стимулювання процесів оновлення технологій, передачі наукових розробок із сфери одержання знань у виробництво, що досягається за допомогою розвитку системи освіти, ринку інтелек-

туальної власності, створення інноваційної інфраструктури, фінансового та податкового стимулювання науково-технічної діяльності тощо [2].

Окремі напрямки та складові інноваційної моделі економічного розвитку України визначені Концепцією науково-технологічного та інноваційного розвитку України, затвердженою Постановою Верховної Ради України № 916-ХІV ще 13 липня 1999 року, Стратегією економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004-2015 роки, затвердженою Указом Президента України 28 квітня 2004 р. № 493/2004 [3].

Однак, непослідовність української держави у проведенні науково-технічної та інноваційної політики, стимулюванні інноваційних процесів та підтримки високотехнологічних виробництв призвело до вкрай негативних структурних змін в економіці – занепаду високотехнологічних підприємств і домінування низькотехнологічних сировинних. Цим зумовлене зниження попиту на наукові дослідження і розробки й фактичне згорання інноваційної діяльності в промисловості.

В Україні з 1991 року через непослідовність у проведенні науково-технологічної та інноваційної політики та її низьку ефективність закріпилися тенденції до технологічного відставання від розвинених країн світу. Наслідком цього стало зниження конкурентоспроможності національної економіки, гальмування розвитку високотехнологічних галузей промисловості, падіння якості робочої сили [2].

В той же час розвиток національної інноваційної системи, як окремого об'єкту державної політики, стратегічні цілі розвитку, основні засади та функціонування національної інноваційної системи в нормативно-правовій базі відсутні.

Закріплення таких тенденцій може призвести до зростання загроз національній безпеці, вибуття України із числа економічно розвинених країн світу та перетворення її у ресурсний придаток однієї або групи країн – лідерів.

Україна, підписавши Угоду про партнерство і співробітництво з Європейськими співтовариствами 14.06.1994 року, яка набула чинності 01.03.1998 року, та затвердивши Указом Президента України від 11.06.1998 року № 615/1998 «Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу», обрала курс на розвиток національної економіки за інноваційною моделлю.

Однак, починаючи з 2000 року, в Україні жодного бюджетного року не була виконана, визначена статтею 34 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» норма щодо забезпечення державною бюджетною фінансування наукової та науково-технічної діяльності у розмірі не менше 1,7% валового внутрішнього продукту (ВВП) України. Типова щорічна цифра бюджетних видатків на науку складала 0,3 – 0,5% ВВП, а сумарно – з усіх

джерел – (1,2–0,89)%, внаслідок чого наука могла відігравати у суспільстві переважно соціокультурну функцію. Відомо, що економічна функція науки починається з обсягів фінансування більших від 0,9% ВВП (за умови повного врахування всього об'єму ВВП в статистиці, для України ж, де значна частина ВВП створюється в тіньовому секторі цей показник оцінюється в 1,7% від офіційно зафіксованого статистикою ВВП). На науку з державного бюджету витрачається в 10 разів менше коштів, ніж на держпарат та правоохоронні органи, в той час як, наприклад, в США, навпаки, витрати на науку перевищують в 1,3 рази витрати на держпарат і правоохоронні органи [6].

Зниження рівня фінансування науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт призвело до відтоку з України кваліфікованих наукових та технічних кадрів, занепаду багатьох наукових шкіл, стрімкої деградації матеріально-технічної бази наукових та науково-технологічних досліджень, переважного впровадження в Україні запозичених технологій не найкращої якості, зростання ролі іноземних інвесторів.

Протягом останніх 15 років зросло залучення носіїв нових (наукових) знань українського походження та здобутих ними результатів у сферу інноваційної діяльності сусідніх держав, зменшилися обсяги можливої бази об'єктів інноваційної діяльності в Україні та знизилася кількість інноваційно активних підприємств (26% у 1994 році проти 14,1% у 2013 році) [6].

Слід зазначити, що серед країн Європейського Союзу мінімальні показники інноваційної активності мають Португалія – 26% та Греція – 29%, але навіть вони у двічі вищі, ніж в Україні. У порівнянні з країнами-лідерами, такими як Нідерланди (62%), Австрія (67%), Німеччина (69%), Данія (71%) та Ірландія (74%) розрив з Україною ще більший і складає 3–4 рази.

Факторами, які перш за все перешкоджали здійсненню інноваційної діяльності, були вартісні, а саме, нестача власних коштів (80,1% обстежених підприємств), великі витрати на нововведення (55,5%), недостатня фінансова підтримка держави (53,7%), високий економічний ризик (41%), тривалий термін окупності нововведень (38,7%), відсутність коштів у замовників (33,3%). Також заважала недосконалість законодавчої бази (40,4%), відсутність попиту на продукцію (16%), відсутність кваліфікованого персоналу (20%), відсутність можливостей для кооперації з іншими підприємствами і науковими організаціями (19,7%), нестача інформації про ринки збуту (17,4%), нестача інформації про нові технології (17,3%) [8].

Зазначений стан є наслідком відсутності стратегії переведення економіки України на інноваційний шлях розвитку, формування національної інноваційної системи, яка забезпечувала б його реалізацію, неналежного використання методів планування на всіх рівнях управління (системного аналізу, прогнозування, оптимізації, програмно-цільових методів управління тощо), недостатнього рівня інноваційної культури працівників органів державної влади.

Як показує досвід розвинених країн світу, вплив інноваційного фактору на економіку має відбуватися шляхом узгодження інноваційної політики з науково-технічною, бюджетно-фінансовою, грошово-кредитною, промисловою та зовнішньоторгівельною політикою та за умови досягнення єдності інтересів і встановлення злагоджених стосунків між суспільством, державою, владою, бізнесом та іншими громадськими і науковими інституціями.

Основним документом, в якому розглядається національна інноваційна система, є «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010 – 2020 роки в умовах глобалізаційних викликів», яка систематизує і конкретизує законодавчі, нормативні та інші засади організації наукової, науково-технічної, інноваційної та підприємницької діяльності, що містяться в сучасному законодавстві України, нормативних та програмних документах органів державної влади і разом з іншими державними стратегічними документами є стрижневою основою для подальшого розвитку законодавчої і нормативної бази в цій сфері, для формування державних, регіональних і галузевих програм інноваційного розвитку, забезпечення скоординованої діяльності влади, суспільства, підприємництва, науки та освіти – всіх головних учасників національної інноваційної системи [7].

Стан розвитку науково-технологічної та інноваційної сфери був неодноразово предметом розгляду Ради національної безпеки і оборони України. Зокрема, за результатами засідання Ради національної безпеки і оборони України ще в 2006 році була розроблена Концепція розвитку національної інноваційної системи та плану заходів щодо її реалізації, яку було схвалено Урядом. Її метою було визначення основних засад формування та реалізації збалансованої державної політики з питань забезпечення розвитку національної інноваційної системи, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Таким чином, національна інноваційна система є базовим інструментом реалізації стратегії інноваційного розвитку України на 2010 – 2020 роки в умовах глобалізаційних викликів.

Безперервна трансформація органів державного управління науково-технічної та інноваційною діяльністю та відсутність в наслідок цього виваженої та довгострокової політики, які мали місце за останні півтора десятка років в Україні та в достатній мірі сприяли погіршенню стану інноваційної сфери та інноваційної культури суспільства, свідчать про [7]:

- неузгодженість законодавства в інноваційній сфері, насамперед з корпоративним, інвестиційним, податковим, соціальним законодавством, відсутність супроводження прогресивних норм законів відповідними підзаконними актами, які б забезпечили їх практичне введення в дію;
 - непослідовність дій держави щодо підтримки суб'єктів інноваційної діяльності;
 - значне зниження інноваційної активності підприємств та загальне погіршення інноваційної культури суспільства;
 - неефективність механізмів правового захисту інтелектуальної власності;
 - до цього часу так і не створено належної системи прогнозування науково-технологічного та інноваційного розвитку;
 - при прийнятті законів України про державний бюджет на поточний або наступний роки, набула поширення практика ігнорування законодавства, або призупинення дії статей законів, які стосувалися фінансової підтримки інноваційної діяльності (в т.ч. і окремих положень Закону України «Про інноваційну діяльність», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» тощо).
- Дослідження показали, що інноваційний розвиток в Україні стримують, зокрема, такі системні чинники:
- відсутність прийнятих на довгостроковий період стратегій сталого, соціально-економічного, науково-технологічного, інноваційного розвитку краї-

ни та пов'язаною з ними послідовної зовнішньої та внутрішньої економічної політики;

- незавершеність процесів перерозподілу власності: набуття власності шляхом приватизації домінує над іншими можливими економічними механізмами, в тому числі тими, що пов'язані з капіталізацією одержаного прибутку;

- сформованість світового ринку високотехнологічних товарів і послуг, на якому Україна, як суб'єкт, має підтримувати свою присутність;

- тяжіння в управлінні інноваційною сферою до галузевих засад, натомість, необхідності системного і послідовного впровадження функціональних принципів.

Таким чином, поточна ситуація в інноваційній сфері робить нагальною розробку такої державної політики, яка б забезпечувала розширене відтворення об'єктної бази інноваційної діяльності та незворотній вплив інновацій на прискорене економічне зростання країни.

У зв'язку з цим головним завданням є консолідація зусиль законодавців, урядових, наукових, бізнесових кіл суспільства на оптимальному комплексному вирішенні методологічних, стратегічних і тактичних проблем формування національної ін-

новаційної системи, виробленні стратегії інноваційного розвитку України в умовах глобалізаційних викликів, що дає змогу відкрити перспективи для впровадження інноваційної моделі розвитку країни, забезпечити її конкурентоспроможність [3, 7].

Отже, можна зробити висновок, що з метою реалізації першочергових заходів з формування механізмів функціонування інноваційної системи та реалізації стратегії інноваційного розвитку України, рекомендувати активізувати формування законодавчої бази сучасної політики інноваційного розвитку економіки, формування конкурентоспроможного вітчизняного сектору НДДКР, підвищення конкурентоздатності вітчизняної продукції, формування ринку інтелектуальної власності та структурної перебудови виробництва шляхом активного розвитку інноваційної інфраструктури, створення та сприятливого функціонування технологічних та наукових парків, бізнес-інкубаторів, інноваційних венчурних та інвестиційних фондів та фінансово-кредитних установ, територій пріоритетного розвитку та наукоградів тощо.

Перспективи подальшого розвитку в цьому напрямку вбачаємо в дослідженні механізмів функціонування інноваційної системи на рівні регіонів.

Список літератури:

1. Бутенко А. І. Інноваційна спроможність суб'єктів підприємницької діяльності: [монографія] / А. І. Бутенко, Є. В. Лазарєва. – Одеса: Фенікс, 2007. – 108 с.
2. Варналій З. С. Конкурентоспроможність національної економіки: проблеми та пріоритети інноваційного забезпечення: монографія / З. С. Варналій, О. П. Гармашова. – К.: Знання України, 2013. – 387 с.
3. Гальчинський А. С., Геєць В. М., Кінах А. К., Семиноженко В. П. Інноваційна стратегія українських реформ / А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, А. К. Кінах, В. П. Семиноженко. – К.: Знання України, 2002. – 336 с.
4. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 № 40-IV станом на 02.10.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
5. Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність» від 13.12.91 № 1977-ХІІ станом на 06.01.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1977-12>
6. Мартиненко В. М. Інноваційна стратегія демократичного розвитку України: від місцевої демократії до демократичної держави / В. М. Мартиненко / [Моногр.]. – Х.: Константа, 2004. – 225 с.
7. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2009, № 30, ст.439. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/965-17>
8. Федулова Л. І. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / [Л. І. Федулова, В. П. Александрова, Ю. М. Бажал та ін.]; за ред. Л. І. Федулової. – К.: Основа, 2005. – 550 с.

Прохорчук С.В.

Международный университет бизнеса и права

МЕХАНІЗМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Аннотація

Для создания национальной инновационной системы Украины необходимо решить ряд задач, одна из которых сводится к разработке региональных инновационных систем, позволяющих достичь перехода к новой обновленной инновационной экономики. В работе рассмотрено функционирование инновационной системы, определены задачи всех участников инновационного процесса и предложен механизм ее реализации.

Ключевые слова: инновации, инновационная политика, научный потенциал, региональная инновационная система.

Prokhorchuk S.V.

International University of Business and Law,

THE MECHANISM OF FUNCTIONING OF INNOVATION SYSTEM OF UKRAINE

Summary

To create a national innovation system of Ukraine, it is necessary to solve a number of problems, one of which is to develop regional innovation systems, allowing to achieve the transition to the new revamped innovative economy. The paper discusses the functioning of the innovation system, defines tasks of all of the participants of the innovation process and the mechanism of its implementation.

Keywords: innovation, innovation policy, scientific potential, regional innovation system.